ئىددەت ھۆكۈملىرى

﴿ وَٱلَّٰٓـِٔي يَئِسۡنَ مِنَ ٱلۡمَحِيضِ مِن نِّسَآئِكُمۡ إِنِ ٱرۡتَبۡتُمۡ فَعِدَّتُهُنَّ ثَلَٰثَةُ أَشۡهُرٖ وَٱلَّٰٓـِٔي لَمۡ يَحِضۡنَۚ
وَأُوْلَٰتُ ٱلۡأَحۡمَالِ أَجَلُهُنَّ أَن يَضَعۡنَ حَمۡلَهُنَّۚ وَمَن يَتَّقِ ٱللَّهَ يَجۡعَل لَّهُۥ مِنۡ أَمۡرِهِۦ يُسۡرٗا ٤ ذَٰلِكَ
أَمۡرُ ٱللَّهِ أَنزَلَهُۥٓ إِلَيۡكُمۡۚ وَمَن يَتَّقِ ٱللَّهَ يُكَفِّرۡ عَنۡهُ سَيِّـَٔاتِهِۦ وَيُعۡظِمۡ لَهُۥٓ أَجۡرًا ٥ أَسۡكِنُوهُنَّ مِنۡ
حَيۡثُ سَكَنتُم مِّن وُجۡدِكُمۡ وَلَا تُضَآرُّوهُنَّ لِتُضَيِّقُواْ عَلَيۡهِنَّۚ وَإِن كُنَّ أُوْلَٰتِ حَمۡلٖ فَأَنفِقُواْ عَلَيۡهِنَّ
حَتَّىٰ يَضَعۡنَ حَمۡلَهُنَّۚ فَإِنۡ أَرۡضَعۡنَ لَكُمۡ فَـَٔاتُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ وَأۡتَمِرُواْ بَيۡنَكُم بِمَعۡرُوفٖۖ وَإِن تَعَاسَرۡتُمۡ
فَسَتُرۡضِعُ لَهُۥٓ أُخۡرَىٰ ٦ لِيُنفِقۡ ذُو سَعَةٖ مِّن سَعَتِهِۦۖ وَمَن قُدِرَ عَلَيۡهِ رِزۡقُهُۥ فَلۡيُنفِقۡ مِمَّآ ءَاتَىٰهُ ٱللَّهُۚ
لَا يُكَلِّفُ ٱللَّهُ نَفۡسًا إِلَّا مَآ ءَاتَىٰهَاۚ سَيَجۡعَلُ ٱللَّهُ بَعۡدَ عُسۡرٖ يُسۡرٗا ٧ ﴾

﴿ئاياللىرىڭلارنىڭ ئىچىدىكى ھەيزدىن ئۈمىدىنى ئۈزگەنلەردىن (يەنى يېشى چوڭ بولغانلىقتىن ھەيز كۆرمەيدىغانلارنىڭ ئىددىتىنىڭ قانچىلىك بولىدىغانلىقىدىن) شۈبھىدە بولساڭلار، ئۇلارنىڭ ئىددىتى ئۈچ ئايدۇر، (كىچىكلىكتىن) ھەيز كۆرمىگەنلەرنىڭ ئىددىتى ھەم ئۈچ ئايدۇر، ھامىلدار ئاياللارنىڭ ئىددىتى (مەيلى قويۇۋېتىلگەن بولسۇن، مەيلى ئېرى ئۆلۈپ كەتكەن بولسۇن) بوشىنىش بىلەنلا تۈگەيدۇ، كىمكى الله دىن قورقىدىكەن، الله ئۇنىڭ ئىشىنى ئاسانلاشتۇرۇپ بېرىدۇ. ئەنە شۇ الله نىڭ سىلەرگە نازىل قىلغان ھۆكمىدۇر، كىمكى الله دىن قورقىدىكەن، الله ئۇنىڭ گۇناھلىرىنى يوققا چىقىرىدۇ، ئۇنىڭغا كاتتا ساۋاب بېرىدۇ. ئۇلارنى (يەنى قويۇۋېتىلگەن ئاياللىرىڭلارنى) قۇدرىتىڭلارنىڭ يېتىشىچە ئۆزەڭلار ئولتۇرۇۋاتقان جايىڭلارنىڭ بىر قىسمىدا ئولتۇرغۇزۇڭلار، ئۇلارنى تەڭلىكتە قالدۇرۇش ئۈچۈن زىيان يەتكۈزمەڭلار (يەنى ئۇلارنى چىقىپ كېتىشكە مەجبۇرلاش ئۈچۈن تۇرالغۇ جەھەتتىن، نەپىقە جەھەتتىن قىسماڭلار)، ئەگەر ئۇلار ھامىلدار بولسا، بوشانغانغا قەدەر ئۇلارنى تەمىنلەڭلار، ئەگەر ئۇلار سىلەر ئۈچۈن (بالىلىرىڭلارنى) ئېمىتىپ بەرسە، ئۇلارنىڭ (ئېمىتىش) ھەققىنى بېرىڭلار، ھەققانىي ئاساستا ئۆزئارا مەسلىھەتلىشىڭلار، ئەگەر پىكىردە كېلىشەلمىسەڭلار، ئۇنى (يەنى بالىنى) باشقا بىر ئايال ئېمىتسۇن. باي ئادەم (ئايالىنى ۋە بالىسىنى) ئۆزىنىڭ بايلىقىغا يارىشا تەمىنلىسۇن، رىزقى تار قىلىنغان ئادەم الله نىڭ ئۇنىڭغا بەرگىنىگە يارىشا تەمىنلىسۇن (يەنى ھەر ئادەم ئۆزىنىڭ ئىقتىسادىي ئەھۋالىغا يارىشا خىراجەت قىلسۇن). الله ئىنساننى پەقەت تاقىتى يېتىدىغان ئىشقىلا تەكلىپ قىلىدۇ (يەنى پېقىر ئادەمنى باينى تەكلىپ

قىلغان ئىشقا تەكلىپ قىلمايدۇ)، اللّٰه قىيىنچىلىقتىن كېيىن ئاسانلىقنى بېرىدۇ (يەنى يېقىرلىقتىن كېيىن بايلىقنى بېرىدۇ)﴾.

— سۈرە تالاق 4 ـ، 5 ـ، 6 ـ، 7 ـ ئايەت.

سۆزلۈكلەر تەھلىللىرى

يَئِسْنَ: (ئۈمىدىنى ئۈزگەنلەر)، ئۇنىڭ سۆز تومۇرى «يەئىس» بولۇپ، ئۈمىد ئۈزمەك دېگەن مەنىدە كېلىدۇ.

اَلْمَحِيضِ: (ھەيز)، بۇ سۆز ئايال كىشىنىڭ بەچچىدانىدا يىغىلىپ قالىدىغان قاننى كۆرسىتىدۇ.

اَرْتَبْتُمْ: (شۈبھىدە بولساڭلار) يەنى ئۇنى بىلىش سىلەرگە تەس بولۇپ قالسا. بۇ سۆز، ئىككىلىنىپ قالساڭلار ياكى بىلەلمىسەڭلار، دېگەن مەنىنى ئىپادىلەيدۇ، دېگەن قاراشمۇ بار.

يُكَفِّرْ: (يوققا چىقىرىدۇ) يەنى ئۇنىڭ خاتالىقلىرىنى يوشۇرىدۇ ۋە ئۆچۈرىدۇ. ئۇنىڭ ئەسلى سۆز تومۇرى «كەفر» بولۇپ، بىرەر نەرسىنى پۈتۈنلەي يېپىپ قويۇشنى كۆرسىتىدۇ[①].

وُجْدِكُمْ: (قۇدرىتىڭلارنىڭ يېتىشىچە)، «ۋۇجد» دېگەن بۇ سۆز قۇدرەت، بايلىق، ئاسانلىق، كەڭچىلىك، تاقەت، دېگەن مەنىلەردە كېلىدۇ. ئايەتتە: قولۇڭلاردىن كېلىشىچە، ئىلكىڭلاردىكى نەرسىگە يارىشا. تاقىتىڭلارنىڭ يېتىشىچە دېگەن مەنىلەرنى ئىپادىلەيدۇ. تۇرالغۇ جايىڭلاردىن دېگەن مەنىنى ئىپادىلەيدۇ، دېگەن قاراشمۇ بار[②].

وَأْتَمِرُوا: (ئۆزئارا مەسلىھەتلىشىڭلار) يەنى بىر ـ بىرىڭلارغا ياخشى بولغان ئىشنى مەسلىھەت بېرىڭلار. اللّٰه تائالا مۇشۇ مەنىدە مۇنداق دېگەن: ﴿شۈبھىسىزكى، كاتتىلار سېنى ئۆلتۈرۈشنى مەسلىھەت قىلىشىۋاتىدۇ﴾[③].

ئۇنىڭ ھەقىقىي مەنىسى: ئەجىر بېرىشتە ۋە بالىنى ئېمىتىشتە بىر ـ بىرىڭلارنى ياخشى بولغان ئىشقا بۇيرۇڭلار، ئاراڭلاردا كېلىشەلمەسلىك ۋە قېيىن ئەھۋال بولۇپ قالمىسۇن، دېگەنلىك بولىدۇ[④].

[①] ئىبنى مەنزۇرنىڭ «لىسانۇل ئەرەب» ناملىق قامۇسى، **كفر** بۆلۈمى.

[②] ئىمام ئىبنى جەۋزىنىڭ «زادۇل مەسىر فىي ئىلمىتتەپسىر» ناملىق تەپسىرى، 8 ـ جىلد، 296 ـ بەت. ئىمام ئەبۇ ھەييانىنىڭ: «ئەلبەھرۇل مۇھىيت» ناملىق تەپسىرى، 8 ـ جىلد، 285 ـ بەت. ئىمام ئەلۇسىنىڭ «روھۇلمەئانى» ناملىق تەپسىرى، 28 ـ جىلد، 139 ـ بەت.

[③] سۈرە قەسەس، 20 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

[④] ئىمام ئەبۇ ھەييانىنىڭ: «ئەلبەھرۇل مۇھىيت» ناملىق تەپسىرى، 8 ـ جىلد، 285 ـ بەت. ئىمام ئەلۇسىنىڭ «روھۇلمەئانى» ناملىق تەپسىرى، 28 ـ جىلد، 139 ـ بەت.

www.munber.org

تَعَاسَرْتُمْ: (پىكىردە كېلىشەلمىسەڭلار) يەنى ئۆزئارا كېلىشىش سىلەرگە قىيىن ۋە تەس بولۇپ قالسا. ئەرنىڭ بېخىللىق قىلغانلىقى ياكى خوتۇننىڭ كۆپ ھەق تەلەپ قىلغانلىقى تۈپەيلى ئەر - خوتۇن ئىككىسى كېلىشەلمىسە[1].

ذُو سَعَةٍ: (باي ئادەم)، «سەئەت» دېگەن بۇ سۆز تارلىقنىڭ زىتى بولۇپ، كەڭچىلىك، تىرىشچانلىق، تاقەت دېگەن مەنىلەرنى ئىپادىلەيدۇ.

ئايەتلەرنىڭ ئومۇمىي مەنىسى

الله تائالا سۈرە بەقەرەدىكى: ﴿تالاق قىلىنغان ئاياللار ئۈچ ھەيز ئۆتكۈچە ئىددەت تۇتىدۇ﴾[2] دېگەن سۆزىدە تالاق قىلىنغان ئايالنىڭ ئىددەت تۇتىدىغانلىقىنى بايان قىلىپ، ئىددەتنىڭ ھەيزگە مۇناسىۋەتلىك ئىكەنلىكىنى كۆرسەتتى. ئەمما يېشىنىڭ چوڭلىقىدىن ياكى كىچىكلىكىدىن ۋە ياكى ھامىلدار بولغانلىقىدىن ھەيز كۆرمەيدىغان ئايالغا كەلسەك، بۇ ئايەتلەر مۆمىنلەرگە شۇنى ئېيتىپ بېرىش ئۈچۈن كەلگەنكى، يېشى چوڭ بولغانلىقتىن ﴿ھەيزدىن﴾ ئۈمىدىنى ئۈزگەن ئايالنىڭ ئىددىتىنى بىلەلمىسەڭلار، ئۇنىڭ ئىشى سىلەرگە قىيىن بولۇپ قالسا، ئۇنىڭ ئىددىتى ﴿ئۈچ ئايدۇر﴾. شۇنداقلا تالاق قىلىنغان لېكىن ھەيز كۆرۈش يېشىغا يەتمىگەنلىكتىن ھەيز كۆرمىگەن ئايالنىڭ ئىددىتىمۇ ئۈچ ئايدۇر. ئەمما ھامىلدار ئايالغا كەلسەك، ئۇنىڭ ئىددىتى بالىنى تۇغۇش بىلەنلا تۈگەيدۇ.

﴿كىمكى﴾ قىلغان ئىشىدا ياكى تاپقان بالىسى ھەققىدە ﴿الله دىن قورقىدىكەن﴾، الله ئۇنىڭ ئىشىنى ئاسانلاشتۇرۇپ بېرىدۇ ۋە ئۇنى ياخشىلىققا مۇۋەپپەق قىلىدۇ. يۇقىرىدا بايان قىلىنغان تالاق ۋە ئىددەت ھەققىدىكى ھۆكۈملەر ﴿الله نىڭ﴾ بەلگىلىمىسى ۋە ھۆكمى بولۇپ، الله ئۇنى ئىنسانلارغا پەرز قىلىپ بېكىتتى. ﴿كىمكى﴾ الله بەلگىلەپ بەرگەن نەرسىگە ئەمەل قىلىش ۋە الله توسقان ئىشلاردىن يېنىش بىلەن ﴿الله دىن قورقىدىكەن﴾، الله ئۇنىڭ گۇناھلىرىنى﴾ ئۆچۈرىدۇ، ئاخىرەتتە ئۇنىڭغا كاتتا ﴿ساۋاب﴾ ۋە ناھايىتى چوڭ ئەجىر بېرىدۇ.

ئەر تالاق قىلغان خوتۇنىنى ئۆزى ئولتۇرۇۋاتقان ئۆيدە قۇدرىتىنىڭ ۋە تاقىتىنىڭ يېتىشىچە ئولتۇرغۇزۇشى لازىم. ئۇنىڭ تالاق قىلغان خوتۇنىنى ئۆيدىن چىقىپ كېتىشكە مەجبۇرلاش ئۈچۈن ئۇنى قىيىن ئەھۋالدا قويۇش، تۇرمۇش خىراجىتى ۋە تۇرالغۇ جاي جەھەتتە زىيان سېلىش ھەققى يوق.

ئەگەر خوتۇن ھامىلدار بولسا، گەرچە تالاقتىن كېيىن ھامىلدارلىق مۇددىتى بالىنى تۇغقانغا قەدەر ئۇزۇراپ كەتكەن تەقدىردىمۇ، ئەر ئۇنىڭ خىراجىتىنى بېرىش لازىم. خوتۇن

[1] ئىمام ئەبۇ ھەييانىنىڭ: «ئەلبەھرۇل مۇھىيت» ناملىق تەپسىرى، 8 - جىلد، 285 - بەت. ئىمام ئەلۇسىنىڭ «روھۇلمەئانى» ناملىق تەپسىرى، 28 - جىلد، 140 - بەت.

[2] سۈرە بەقەرە، 228 - ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

بالىنى تۇغقان ۋە ئۇنى ئېمىتىپ بېرىشكە رازى بولغان بولسا، ئەر ئۇنىڭغا بالىنى ئېمىتىش ھەققىنى بېرىشى، بالىنى ئېمىتىش، ئەجىر بېرىش، يەسلىيگە بېرىش ۋە ئۇنىڭ ۋاقتىنى بەلگىلەش ئىشلىرىدا بىر ـ بىرىگە ياخشى مەسلىھەت بېرىشى لازىم. ئاتا ـ ئانا ئارىسىدا بىر پىكىرگە كېلىش قىيىن بولۇپ قېلىپ، ھەر ئىككىلىسىنى رازى قىلىدىغان ئوتتۇراھال پىكىرگە كېلەلمىسە، بۇ چاغدا ئاتا بالىسىنى ئېمىتىپ بېرىدىغان باشقا ئىنىكئانا تېپىشى لازىم.

ئىددەت تۇتۇۋاتقان ئايالغا ئەر ئۆزىنىڭ قۇدرىتىگە يارىشا خىراجەت قىلىپ بېرىدۇ. ئەگەر ئۇ باي بولسا، بايلىقىغا يارىشا خىراجەت بېرىدۇ، ئەگەر كەمبەغەل بولسا، تۇرمۇش ئەھۋالىغا يارىشا خىراجەت بېرىدۇ. ئەرگە پەقەت قۇدرىتىنىڭ يېتىشىچە خىراجەت بېرىش لازىم بولىدۇ. چۈنكى الله تائالا ئىنساننى ﴿پەقەت﴾ ئۇنىڭغا بەرگەن رىزىققا يارىشا ئىشقا تەكلىپ قىلىدۇ. شۇڭا ئىنسان بۇنىڭدىن دۇنيا ئىشلىرىنىڭ بىر ھالەتتە داۋام قىلمايدىغانلىقىنى بىلىشى كېرەك. ﴿الله قىيىنچىلىقتىن كېيىن ئاسانلىقنى بېرىدۇ﴾.

نازىل بولۇش سەۋەبلىرى

1 ـ ئىمام ھاكىم، ئىبنى جەرىر، بەيھەقى (سۈنەندە) ۋە باشقا بىر قىسىم ھەدىسشۇناسلار مۇنداق رىۋايەت قىلىدۇ: سۈرە بەقەرەدە تالاق قىلىنغان ۋە ئېرى ئۆلۈپ قالغان ئايال ھەققىدىكى ئايەت نازىل بولغاندا، ئۇبەي ئىبنى كەئب: ئى الله نىڭ پەيغەمبىرى! مەدىنە ئەھلىنىڭ ئاياللىرى: قۇرئاندا تىلغا ئېلىنمىغان بىر قىسىم ئاياللار قالدى دېيىشىۋاتىدۇ، دېدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «ئۇ قانداق ئاياللاركەن؟» دېدى. ئۇبەي: بالاغەتكە يەتمىگەن قىزلار، يېشى چوڭ ئاياللار ۋە ھامىلدار ئاياللار ئىكەن دېدى. شۇنىڭ بىلەن: ﴿ئاياللىرىڭلارنىڭ ئىچىدىكى ھەيزدىن ئۈمىدىنى ئۈزگەنلەردىن...﴾ دېگەن ئايەت نازىل بولدى.

2 ـ ئىمام ۋاھىدى، بەغەۋىي ۋە خازىن مۇنداق رىۋايەت قىلىدۇ: الله تائالانىڭ: ﴿تالاق قىلىنغان ئاياللار ئۈچ ھەيز ئۆتكۈچە ئىددەت تۇتىدۇ﴾[1] دېگەن سۆزى نازىل بولغاندا، خەللاد ئىبنى نوئمان ئەنسارى: ئى الله نىڭ پەيغەمبىرى! يېشى چوڭ بولغانلىقتىن ھەيز كۆرمەيدىغان، يېشى كىچىك بولغانلىقتىن تېخى ھەيز كۆرمىگەن ئاياللارنىڭ ۋە ھامىلدار ئاياللارنىڭ ئىددىتى قانداق بولىدۇ؟ دېدى. شۇنىڭ بىلەن: ﴿ئاياللىرىڭلارنىڭ ئىچىدىكى ھەيزدىن ئۈمىدىنى ئۈزگەنلەردىن...﴾ دېگەن ئايەت نازىل بولدى[2].

[1] سۈرە بەقەرە، 228 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

[2] ئىمام قۇرتۇبىنىڭ «ئەلجامىئ لىئەھكامىل قۇرئان» ناملىق تەپسىرى، 18 ـ جىلد، 162 ـ بەت. ئىمام جەسساسىنىڭ «ئەھكامۇل قۇرئان» ناملىق تەپسىرى، 3 ـ جىلد، 456 ـ بەت. ئىمام فەخرۇددىن رازىنىڭ «ئەتتەپسىر ئەلكەبىر» ناملىق تەپسىرى، 8 ـ جىلد، 227 ـ بەت. ئىمام ئەلۇسىنىڭ «روھۇلمەئانى» ناملىق تەپسىرى، 28 ـ جىلد، 137 ـ بەت. ئىمام ئەبۇ ھەييانىنىڭ: «ئەلبەھرۇل مۇھىيت» ناملىق تەپسىرى، 8 ـ جىلد، 284 ـ بەت. ئىمام ئىبنى جەۋزىنىڭ «زادۇل مەسىر فىي ئىلمىتتەپسىر» ناملىق تەپسىرى، 8 ـ جىلد، 293 ـ بەت.

www.munber.org

تەپسىرنىڭ ئىنچىكە ۋە نازۇك نۇقتىلىرى

1 ـ ئەبۇ ھەييان مۇنداق دەيدۇ: «سۆز تالاق قىلىنغان ئاياللارنىڭ ئىددەت ۋە باشقا ھۆكۈملىرى ھەققىدە بولىۋاتقان، ئەرلەر ئۇلارنى ياخشى كۆرمىگەن ۋە ياقتۇرمىغان چاغدا تالاق قىلىدىغان بولغاچقا، بۇ جۈملىلەردىن كېيىنلا ئۇلارنى الله دىن قورقۇشقا بۇيرۇغان. دېمەك، الله تائالانىڭ: ﴿كىمكى الله دىن قورقىدىكەن...﴾ دېگەن سۆزى شەرتلىك ۋە جاۋابلىق جۈملە رولىنى ئوينايدۇ. چۈنكى تالاق قىلغۇچى ئەر ئايالىغا ئۇنى ئەيىبلەيدىغان بەزى نەرسىلەرنى دۆڭگىشى، لايىق چىققۇچىلارنى ئۇنىڭدىن قاچۇرۇشى، ئۆزىنى ئۇنىڭ ئەيىبلىرى بولغانلىقى ئۈچۈنلا ئۇنىڭدىن ئاجراشقاندەك قىلىپ كۆرسىتىشى مۇمكىن. شۇنىڭ ئۈچۈن الله تائالانىڭ: ﴿كىمكى الله دىن قورقىدىكەن...﴾ دېگەن سۆزى قايتا تەكرارلانغان بولۇپ، ئەر الله نازىل قىلغان بۇ ھۆكۈملەرگە ئەمەل قىلىشتا، ئىددەت تۇتىۋاتقان ئايالىغا بېسىم قىلماسلىق، خىراجىتىنى تولۇق بېرىش قاتارلىق ئۆزىنىڭ گۇناھلىرىنى ئۆچۈرىدىغان ۋە كاتتا ئەجىرگە ئېرىشتۈرىدىغان ھەق ـ ھوقۇقلارنى ئادا قىلىشقا رىئايە قىلىشتا الله دىن قورقۇش كېرەك.»[①]

2 ـ الله تائالانىڭ: ﴿ئەنە شۇ الله نىڭ سىلەرگە نازىل قىلغان ھۆكمىدۇر﴾ دېگەن سۆزى يۇقىرىدا بايان قىلىنغان ھۆكۈملەرنى كۆرسىتىدۇ.

3 ـ الله تائالانىڭ: ﴿ئۇلارنى (يەنى قويۇۋېتىلگەن ئاياللىرىڭلارنى) قۇدرىتىڭلارنىڭ يېتىشىچە ئۆزەڭلار ئولتۇرۇۋاتقان جايىڭلارنىڭ بىر قىسمىدا ئولتۇرغۇزۇڭلار﴾ دېگەن سۆزى ۋە ئۇنىڭدىن كېيىنكى جۈملە بولسا، ئۇنىڭدىن ئىلگىرى الله تائالانىڭ: ﴿كىمكى الله دىن قورقىدىكەن﴾ دېگەن سۆزىدە بايان قىلىنغان الله دىن قورقۇشقا رىغبەتلەندۈرۈشتىن تۇغۇلىدىغان سوئالغا جاۋاب بولىدۇ. گويا ئۇ: ئىددەت تۇتىۋاتقان ئاياللار ھەققىدە الله دىن قانداق قورقۇشقا توغرا كېلىدۇ؟ دەپ سوئال قويۇلغاندەك. ئاندىن ئۇنىڭغا: ﴿ئۇلارنى (يەنى قويۇۋېتىلگەن ئاياللىرىڭلارنى) قۇدرىتىڭلارنىڭ يېتىشىچە ئۆزەڭلار ئولتۇرۇۋاتقان جايىڭلارنىڭ بىر قىسمىدا ئولتۇرغۇزۇڭلار﴾ دەپ جاۋاب بېرىلگەندەك رول ئوينايدۇ[②].

4 ـ تالاق قىلىنغان ھەر بىر ئايالغا خىراجىتىنى بېرىش ۋاجىپ بولغان تۇرسا، الله تائالانىڭ: ﴿ئەگەر ئۇلار ھامىلدار بولسا، بوشانغانغا قەدەر ئۇلارنى تەمىنلەڭلار﴾ دېگەن سۆزىدە يەنە ئۇنى شەرت قىلىشنىڭ نېمە پايدىسى بار؟ دېيىلسە، بۇنىڭغا مۇنداق جاۋاب بېرىمىز: ئۇنىڭ پايدىسى شۇكى، تالاق قىلىنغان ھامىلدار ئايالنىڭ ھامىلدارلىق مۇددىتى ئۇزۇراپ كېتىشى مۇمكىن. شۇنداق بولغاندا ئەر ھامىلدارلىق مۇددىتىدىن بىر مەزگىل ئۆتكەندىن كېيىن ئۇنىڭ خىراجىتىنى بېرىش مېنىڭ گەردىنىمدىن ساقىت بولىدۇ، دەپ

① ئىمام ئەبۇ ھەييانىنىڭ: «ئەلبەھرۇل مۇھىيت» ناملىق تەپسىرى، 8 ـ جىلد، 284 ـ بەت.

② ئىمام فەخرۇددىن رازىنىڭ «ئەتتەپسىر ئەلكەبىر» ناملىق تەپسىرى، 8 ـ جىلد، 228 ـ بەت. ئىمام ئەبۇ سەئۇدنىڭ «ئىرشادۇل ئەقلىسسەلىم ئىلا مەزايال قۇرئانىل كەرىم» ناملىق تەپسىرى، 8 ـ جىلد، 226 ـ بەت. ئىمام ئەلۇسىنىڭ «روھۇلمەئانى» ناملىق تەپسىرى، 28 ـ جىلد، 138 ـ بەت.

ئويلاپ قالىدۇ. شۇڭا بۇ شەرت مۇنداق ئويلاشنىڭ ئالدىنى ئالىدۇ ۋە ھامىلدار ئايالغا بوشانغانغا قەدەر خىراجەت بېرىشنى ئىسپاتلايدۇ[1].

5 ـ الله تائالانىڭ: ﴿ئۇنى (يەنى بالىنى) باشقا بىر ئايال ئېمىتسۇن﴾ دېگەن سۆزى بالىنى ئېمىتىپ بېرىش پىكرىگە قېتىلمىغان ئانىنى ئەيىبلەش رولىنى ئوينايدۇ. ئىبنى مۇنىر مۇنداق دەيدۇ: «ئەيىبلەش ئانىغا قارىتىلدى. چۈنكى ئانا تەرىپىدىن سەرپ قىلىنىدىغان نەرسە ئۇنىڭ بالىغا بېرىدىغان سۈتىدۇر. شۇڭا ئانا ئەيىبلەشكە ۋە مالامەت قىلىنىشقا بەكرەك ھەقلىقتۇر. ئايەت: بۇ ھالدا ئاتا بالىنى ئېمىتىدىغان باشقا بىر ئايال ئىزدىسۇن، دېگەن مەنىنى ئىپادىلەيدۇ.»[2]

شەرىئەت ھۆكۈملىرى

بىرىنچى ھۆكۈم

ھەيز كۆرمەيدىغان ئايالنىڭ ئىددىتى قانداق بولىدۇ؟

ھەيز كۆرمەيدىغان ئايال يېشى ھەيزدىن ئۈمىدىنى ئۈزگەن ئايالنىڭ يېشىغا بېرىپ قالغان ۋە تېخى بالاغەتكە يەتمىگەنلىكتىن ھەيز كۆرمىگەن ئاياللارنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. ھەيزدىن ئۈمىدىنى ئۈزگەن ئايالغا كەلسەك، ئۇ ئۈچ ئاي ئىددەت تۇتىدۇ. بۇنىڭدا ھېچ ئىختىلاپ يوق. تېخى ھەيز كۆرمىگەن كىچىك ئايالمۇ ئۈچ ئاي ئىددەت تۇتىدۇ.

فىقھشۇناسلار ھەيزدىن ئۈمىدىنى ئۈزگەن ئايالنىڭ ياش ئۆلچىمى ھەققىدە ئوخشىمىغان بىرقانچە قاراشلاردا بولغان. بەزى فىقھشۇناسلار ئۇنى **60** ياش دەپ مۆلچەرلىگەن. بەزىلەر **55** ياش دەپ مۆلچەرلىگەن. بەزىلەر: شۇ ئايالنىڭ قەبىلىسىدىكى ھەيزدىن ئۈمىدىنى ئۈزگەن يۇقىرى ياشلىق ئايالنىڭ يېشى ئۆلچەم قىلىنىدۇ، دېگەن. بەزىلەر: دۇنيادىكى ھەيزدىن ئۈمىدىنى ئۈزگەن ئەڭ يۇقىرى ياشلىق ئايالنىڭ يېشى ئۆلچەم قىلىنىدۇ، دېگەن. بەزىلەر: شۇ ئايال ياشاۋاتقان ئورۇندىكى ھەيزدىن ئۈمىدىنى ئۈزگەن يۇقىرى ياشلىق ئايالنىڭ يېشى ئۆلچەم قىلىنىدۇ، چۈنكى ياشاۋاتقان ئورۇننىڭ ھاۋاسى ۋە سۈيى ياخشى بولسا، ھەيزدىن ئۈمىدىنى ئۈزۈش يېشى كېچىكىپ كېتىدۇ، دېگەن[3].

خوتۇن كىشى نورمال ھالەتتە ھەيز كۆرۈۋاتقان، لېكىن ئىددەت ۋاقتىدا ھەيز كۆرمىگەن، بىراق بۇنىڭ سەۋەبىنى بىلەلمىگەن ئەھۋال ئاستىدا قانداق قىلىدۇ؟

---

[1] ئىمام جەسساسنىڭ «ئەھكامۇل قۇرئان» ناملىق تەپسىرى، 3 ـ جىلد، 460 ـ بەت. ئىمام فەخرۇددىن رازىنىڭ «ئەتتەپسىر ئەلكەبىر» ناملىق تەپسىرى، 8 ـ جىلد، 229 ـ بەت.
[2] ئىمام ئەلۇسىنىڭ «روھۇلمەئانى» ناملىق تەپسىرى، 28 ـ جىلد، 140 ـ بەت.
[3] ئىمام قۇرتۇبىنىڭ «ئەلجامىئ لىئەھكامىل قۇرئان» ناملىق تەپسىرى، 18 ـ جىلد، 163 ـ بەت. ئىمام ئەبۇ ھەييانىنىڭ: «ئەلبەھرۇل مۇھىيت» ناملىق تەپسىرى، 8 ـ جىلد، 284 ـ بەت. ئىمام ئەلۇسىنىڭ «روھۇلمەئانى» ناملىق تەپسىرى، 28 ـ جىلد، 136 ـ بەت.

www.munber.org

ھەنەفىي ۋە مالىكىي مەزھەبىدىكىلەر مۇنداق دەيدۇ: «ئۇ ئۈزىنىڭ تۇغقانلىرى ئىچىدىكى ھەيزدىن ئۈمىدىنى ئۈزگەن ئاياللارنىڭ يېشىغا كىرگەنگە قەدەر ھەيز ھېسابىدا ئىددەت تۇتىدۇ. ئاندىن ھەيزدىن ئۈمىدىنى ئۈزگەن ئايال ھېسابىدا يېڭىدىن ئۈچ ئاي ئىددەت تۇتىدۇ.» بۇ قاراش ئەلى، ئوسمان، زەيد ئىبنى سابىت ۋە ئىبنى مەسئۇد قاتارلىقلاردىن نەقىل قىلىنغان.

ئىمام مالىك ۋە ئەھمەد مۇنداق دەيدۇ: «ئۇنىڭ بەچچىدانىدا بالا بار ياكى يوقلۇقىنى بىلىش ئۈچۈن توققۇز ئاي كۈتىدۇ. چۈنكى بۇ مۇددەت ھامىلدارلىقنىڭ يۇقىرى مۇددىتىدۇر. بۇ مۇددەت ئىچىدە ھامىلدارلىقنىڭ ئالامىتى كۆرۈلمىسە، بەچچىدانىدا بالا يوقلۇقى مەلۇم بولىدۇ. ئاندىن كېيىن ئۇ ھەيزدىن ئۈمىدىنى ئۈزگەن ئاياللارنىڭ ئىددىتى بويىچە ئۈچ ئاي ئىددەت تۇتىدۇ.» ئۆمەرنىڭ مۇشۇنداق ھۆكۈم قىلغانلىقى نەقىل قىلىنغان[1].

ئىككىنچى ھۆكۈم

الله تائالانىڭ: ﴿شۈبھىدە بولساڭلار، ئۇلارنىڭ ئىددىتى ئۈچ ئايدۇر﴾ دېگەن سۆزى نېمە مەنىنى ئىپادىلەيدۇ؟

جەسساس مۇنداق دەيدۇ: «بۇ ئايەتنىڭ ھەيزدىن ئۈمىدىنى ئۈزۈۋىشتە شۈبھىلىنىشنى ئىپادىلىگەن بولۇشى توغرا ئەمەس. چۈنكى بىز ئۇ ئايالنىڭ ھەيزدىن ئۈمىدىنى ئۈزۈش يېشىغا يەتكەن ياكى يەتمىگەنلىكىدە شەكلەنسەك، ئۇنىڭ ئىددىتى ئۈچ ئايدۇر، دەپ كېسىپ ئېيتالمايمىز.»

ئۆلىمالار ئايەتتىكى مەزكۇر شۈبھە ھەققىدە مۇنداق ئوخشىمىغان بىرقانچە قاراشلاردا بولغان:

ئىمام تەبەرى بۇ ئايەتكە مۇنداق مەنە بېرىدۇ: «ئەگەر ئۇ ئاياللارنىڭ ھۆكمىنى بىلەلمەي قېلىپ شەكتە قالساڭلار، ئۇلارنىڭ ئىددىتىنىڭ ھۆكمى ئۈچ ئايدۇر.» بۇ ئىمام جەسساسنىڭمۇ سۆزىدۇر، ئۇ مۇنداق دەيدۇ: «ئايەتتە شۈبھىنى تىلغا ئېلىش بولسا، بۇ ئايەتنىڭ نازىل بولۇش سەۋەبىنى بايان قىلىپ بېرىش رولىنى ئوينايدۇ. شۇنداق بولغاندا ئايەت: ئاياللىرىڭلارنىڭ ئىچىدىكى ھەيزدىن ئۈمىدىنى ئۈزگەنلەرنىڭ ئىددىتىنىڭ قانچىلىك بولىدىغانلىقى ھەققىدىكى ھۆكۈمدە شۈبھىدە بولساڭلار، ئۇلارنىڭ ئىددىتى ئۈچ ئايدۇر، دېگەن مەنىنى ئىپادىلەيدۇ.» مۇجاھىدنىڭ مۇشۇنداق دېگەنلىكى نەقىل قىلىنغان.

مۇجاھىد يەنە مۇنداق دەيدۇ: «بۇ ئايەت ئىستىھازە قېنى ھەيزنىڭ قېنىنى توسۇۋالىدىغان، ئۇنىڭ ئىستىھازە قېنى ياكى ھەيز قېنى ئىكەنلىكىنى بىلەلمەيدىغان ئايالنىڭ ئىددىتىنىڭ ھۆكمىنى بايان قىلىپ كەلگەن.»

---

[1] ئىمام جەسساسنىڭ «ئەھكامۇل قۇرئان» ناملىق تەپسىرى، 3 ـ جىلد، 457 ـ بەت. ئىمام ئىبنى جەۋزىنىڭ «زادۇل مەسىر فىي ئىلمىتتەپسىر» ناملىق تەپسىرى، 8 ـ جىلد، 294 ـ بەت. ئىمام قۇرتۇبىنىڭ «ئەلجامىئ لىئەھكامىل قۇرئان» ناملىق تەپسىرى، 18 ـ جىلد، 164 ــ 165 ـ بەتلەر.

ئىكرىمە ۋە قەتادە مۇنداق دەيدۇ: «بۇ، ئىستىھازە كۆرىدىغان، بىر ئايدا بىرقانچە قېتىم ھەيز كۆرىدىغان، بىرقانچە ئايدا بىر قېتىم ھەيز كۆرىدىغان، ھەيزى توغرا شەكىلدە داۋام قىلمايدىغان ئايال ھەققىدىكى شۇبھىدۇر.»

بەزىلەر مۇنداق دەيدۇ: «بۇ ئايەت سۈرىنىڭ بېشى بىلەن مۇناسىۋەتلىكتۇر. ئايەت: تالاق قىلىنغان ئاياللارنىڭ ئىددىتىنىڭ تۈگىگەن ياكى تۈگىمىگەنلىكى ھەققىدە شەكلىنىپ قالساڭلار، ئۇلارنى ئۆيلىرىدىن چىقىرىۋەتمەڭلار، دېگەن مەنىنى ئىپادىلەيدۇ.» قۇرتۇبى مۇنداق دەيدۇ: «بۇ قاراش مەزكۇر ئايەت ھەققىدىكى ئەڭ توغرا قاراشتۇر.»

زۇجاج مۇنداق دەيدۇ: «ئايەت: بۇ ئاياللار ئۇزلىرىنىڭ تەختۇشلىرى ھەيز كۆرىدىغان ئاياللاردىن بولۇپ، ھەيزى توختاپ قالغان بولسا، سىلەر ئۇلارنىڭ ھەيزىدە شەكلىنىپ قالساڭلار، دېگەن مەنىنى ئىپادىلەيدۇ.»[①]

ئۈچىنچى ھۆكۈم

ھامىلدار ئايالنىڭ ئىددىتى قانچىلىك بولىدۇ؟

بۇ ئايەت ھامىلدار ئايالنىڭ بوشىنىش بىلەنلا ئىددىتىنىڭ تۈگەيدىغانلىقىنى كۆرسىتىدۇ. ﷲ تائالانىڭ سۈرە بەقەرەدىكى: ﴿ئىچىڭلاردا ئۆزى ۋاپات بولۇپ ئاياللىرى قېلىپ قالغان كىشىلەر بولسا، ئاياللىرى تۆت ئاي ئون كۈن ئىددەت تۇتۇشى لازىم﴾[②] دېگەن سۆزى ئېرى ئۆلۈپ كەتكەن ئايالنىڭ تۆت ئاي ئون كۈن ئىددەت تۇتىدىغانلىقىنى كۆرسىتىدۇ. ئۇنداقتا ئېرى ئۆلۈپ كەتكەن ئايال ھامىلدار بولسا، بۇ ئىككى ۋاقىتنىڭ قايسىسىغا ئەمەل قىلىدۇ؟

ئىلگىرى ۋە كېيىن ئۆتكەن ئۆلىمالار تالاق قىلىنغان ھامىلدار ئايالنىڭ بوشانغانغا قەدەر ئىددەت تۇتىدىغانلىقى ھەققىدە ھەممىسى بىردەك پىكىرگە ئىگە. لېكىن ئۇلار ئېرى ئۆلۈپ كەتكەن ھامىلدار ئايالنىڭ ئىددىتى ھەققىدە ئوخشىمىغان پىكىرلەردە بولغان:

كۆپچىلىك ئۆلىمالار مۇنداق دەيدۇ: «ئېرى ئۆلۈپ كەتكەن ھامىلدار ئايالمۇ بوشانغىچە ئىددەت تۇتىدۇ.»

ئەلى ۋە ئابدۇللاھ ئىبنى ئابباس مۇنداق دەيدۇ: ﴿ھامىلدار ئاياللار﴾ دېگەن بۇ ئايەت تالاق قىلىنغان ھامىلدار ئاياللارنى كۆرسىتىدۇ. ئەمما ئېرى ئۆلۈپ كەتكەن ئايال ئىككى مۇددەتنىڭ ئۇزاق بولغىنى بويىچە ئىددەت تۇتىدۇ. ئەگەر ئۇ تۆت ئاي ئون كۈندىن بۇرۇن بوشانسا، تۆت ئاي ئون كۈن تولۇق توشقىچە سەۋر قىلىدۇ.

---

① ئىمام قۇرتۇبىنىڭ «ئەلجامىئ لىئەھكامىل قۇرئان» ناملىق تەپسىرى، 18 ـ جىلد، 163 ـ بەت. ئىمام ئەلۇسىنىڭ «روھۇلمەئانى» ناملىق تەپسىرى، 28 ـ جىلد، 137 ـ بەت. ئىمام جەسساسنىڭ «ئەھكامۇل قۇرئان» ناملىق تەپسىرى، 3 ـ جىلد، 456 ـ بەت. ئىمام ئەبۇ ھەييانىنىڭ: «ئەلبەھرۇل مۇھىيت» ناملىق تەپسىرى، 8 ـ جىلد، 284 ـ بەت. ئىمام ئەبۇ سەئۇدنىڭ «ئىرشادۇل ئەقلىسسەلىم ئىلا مەزايال قۇرئانىل كەرىم» ناملىق تەپسىرى، 8 ـ جىلد، 225 ـ بەت. ئىمام فەخرۇددىن رازىنىڭ «ئەتتەپسىر ئەلكەبىر» ناملىق تەپسىرى، 8 ـ جىلد، 227 ـ بەت.

② سۈرە بەقەرە، 234 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

www.munber.org

كۆپچىلىك ئۆلىمالارنىڭ دەلىللىرى

كۆپچىلىك ئۆلىمالار سەبىيئە ئەسلەمىنىڭ ھەدىسىنى دەلىل قىلغان بولۇپ، سەبىيئە سەئد ئىبنى خەۋلەنىڭ نىكاھىدا ئىدى. سەئد بەدىر ئۇرۇشىغا قاتناشقان ساھابى ئىدى. ئۇ ۋىدالىشىش ھەججىدە ۋاپات بولۇپ كەتكەن بولۇپ، ئايالى ھامىلدار قالغان ئىدى. ئۇ ۋاپات بولۇپ ئۇزاق ئۆتمەيلا ئايالى يەڭگىدى. ئۇ نىپاستىن پاك بولغاندىن كېيىن تەلەپ قويىغۇچىلار ئۈچۈن ئۆزىنى تۈزەشتۈردى. ئۇنىڭ قېشىغا ئابدۇددار جەمەتىدىن بىر ئادەم كىردى ۋە ئۇنىڭغا: سىز ياسىنىپ قاپسىزغۇ؟ ياتلىق بولۇشنى ئۈمىد قىلىپ شۇنداق قىلدىڭىزمۇ نېمە؟ الله نىڭ نامى بىلەن قەسەمكى، سىز تۆت ئاي ئون كۈننى ئۆتكەزمىگىچە ياتلىق بولالمايسىز، دېدى.

سەبىيئە سۆزىنى داۋام قىلىپ مۇنداق دەيدۇ: «ئۇ ئادەم ماڭا شۇنداق دېگەندىن كېيىن مەن ياسانغانلىقىمنى بىلىندۈرمەيدىغان كىيىملىرىمنى كىيىپ ئولتۇردۇم. كەچ كىرگەندە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ قېشىغا بېرىپ، ئۇنىڭدىن بۇ مەسىلىنى سورىدىم. ئۇ ماڭا مەن يەڭگىگەندە ئىددەتتىن چىققانلىقىمغا پەتىۋا بېرىپ، ئەگەر لايىق چىقىپ قالسا توي قىلىۋېلىشىمغا بۇيرۇدى.»[1]

ئىبنى مەسئۇدتىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، ئۇنىڭغا ئەلىنىڭ: «ھامىلدار ئايال ئىككى مۇددەتنىڭ ئۇزۇن بولغىنىنى تۇتىدۇ» دېگەنلىكى يېتىپ كېلىدۇ. شۇنىڭ بىلەن ئىبنى مەسئۇد مۇنداق دەيدۇ: «مەن خالىغان كىشى بىلەن: ﴿ھامىلدار ئاياللار﴾ دېگەن ئايەتنىڭ ئىبرى ئۆلۈپ كەتكەن ئاياللىڭ ئىددىتىنى بايان قىلىپ نازىل بولغان ئايەتتىن كېيىن نازىل بولغانلىقىنى ئىسپاتلاشتا لەنەت ئېيتىشالايمەن.»[2]

ئەبۇ بەكرى جەسساس مۇنداق دەيدۇ: «ئىبنى مەسئۇدنىڭ سۆزى بۇ ئايەتنىڭ ئاممىباب ھۆكۈمنى ئىپادىلەشتە يېتەرلىك ئىكەنلىكىنى، ئىلگىرى تىلغا ئېلىنغان تالاق قىلىنغان ئايال ھەققىدىكى ئايەتنىڭ مەزمۇنىنى ئۇز ئىچىگە ئالمايدىغانلىقىنى ئىپادىلەپ بېرىدۇ. شۇڭا تالاق قىلىنغان ۋە ئېرى ئۆلۈپ كەتكەن ئاياللاردىن ھامىلدار بولغانلىرىنىڭ ھەممىسىنى بۇ ئايەت بويىچە بىر تەرەپ قىلىش ۋاجىب بولىدۇ.»[3]

تۆتىنچى ھۆكۈم

ئۈچ تالاق قىلىنغان ئايالنىمۇ تۇرالغۇ ـ جاي ۋە خىراجەت بىلەن تەمىنلەش لازىممۇ؟

---

[1] ئىمام بۇخارى، مۇسلىم، نەسائى، ئىبنى ماجە ۋە باشقىلار رىۋايەت قىلغان.
[2] ئىمام ئەبۇ داۋۇد، نەسائى، ئىبنى ماجە ۋە باشقىلار رىۋايەت قىلغان.
[3] ئىمام جەسساسنىڭ «ئەھكامۇل قۇرئان» ناملىق تەپسىرى، 3 ـ جىلد، 458 ـ بەت. ئىمام ئەلۇسىنىڭ «روھۇلمەئانى» ناملىق تەپسىرى، 28 ـ جىلد، 137 ـــ 138 ـ بەتلەر. ئىمام فەخرۇددىن رازىنىڭ «ئەتتەپسىر ئەلكەبىر» ناملىق تەپسىرى، 8 ـ جىلد، 227 ـ بەت. ئىمام قۇرتۇبىنىڭ «ئەلجامىئ لىئەھكامىل قۇرئان» ناملىق تەپسىرى، 18 ـ جىلد، 168 ـ بەت. ئىمام ئەبۇ سەئۇدنىڭ «ئىرشادۇل ئەقلىسسەلىم ئىلا مەزايال قۇرئانىل كەرىم» ناملىق تەپسىرى، 8 ـ جىلد، 225 ـ بەت. ئىمام ئىبنى جەۋزىنىڭ «زادۇل مەسىر فىي ئىلمىتتەپسىر» ناملىق تەپسىرى، 8 ـ جىلد، 294 ـــ 297 ـ بەتكىچە.

يېنىشقىلى بولىدىغان تالاق قىلىنغان ئاياللارنى تۇرالغۇ ـ جاي بىلەن تەمىنلەش ھەققىدە ئۆلىمالارنىڭ ئارىسىدا ئىختىلاپ يوق. ئەمما ئۇلار ئۈچ تالاق قىلىنغان ئايال ھەققىدە ئوخشىمىغان قاراشلاردا بولغان:

ئىمام مالىك، شافئىي ۋە ئەھمەد (ئەھمەد بىر رىۋايەتتە): ئۈچ تالاق قىلىنغان ئايالنى تۇرالغۇ ـ جاي بىلەن تەمىنلەش ۋاجىپ، ئەمما خىراجەت بەرمەيدۇ دەپ قارايدۇ. ئىمام ئەبۇ ھەنىفە ۋە ئۇنىڭ شاگىرتلىرى: ئۇ ئايال ئىددەت ئىچىدىلا بولىدىكەن، ئۇنى تۇرالغۇ ـ جاي ۋە خىراجەت بىلەن تەمىنلەش لازىم دەپ قارايدۇ. ئىمام ئەھمەد ۋە باشقىلار: ئۇنى خىراجەت ۋە تۇرالغۇ ـ جاي بىلەن تەمىنلەش لازىم ئەمەس دەپ قارايدۇ.

بىرىنچى قاراشتىكىلەرنىڭ دەلىلى

اﷲ تائالا: ﴿ھامىلدار ئاياللارنىڭ ئىددىتى (مەيلى قويۇۋېتىلگەن بولسۇن، مەيلى ئېرى ئۆلۈپ كەتكەن بولسۇن) بوشىنىش بىلەنلا تۈگەيدۇ﴾ دېدى. اﷲ تائالا تۇرالغۇ ـ جاي بىلەن تەمىنلەشنى تىلغا ئالغاندا ئۇنى تالاق قىلىنغان ھەممە ئايالغا ئامىباب ھالدا بايان قىلدى. خىراجەت بېرىشنى تىلغا ئالغاندا ئۇنى ھامىلدارلىق بىلەن شەرت قىلىپ بايان قىلدى. مانا بۇ يېنىشقىلى بولمايدىغان تالاق قىلىنغان ئايالغا خىراجەت بېرىشنىڭ لازىم ئەمەسلىكىنى كۆرسىتىدۇ.

ئىككىنچى قاراشتىكىلەرنىڭ دەلىللىرى

1 ـ اﷲ تائالا: ﴿ئۇلارنى تەڭلىكتە قالدۇرۇش ئۈچۈن زىيان يەتكۈزمەڭلار﴾ دېدى. خىراجەت بەرمەسلىك ئەڭ چوڭ زىياندۇر. ئۆمەرنىڭ مۇشۇ ھەقتە فاتىمەنىڭ سۆزىنى رەت قىلىشىمۇ بۇ قاراشنى ئوچۇق كۆرسىتىپ بېرىدۇ.

2 ـ چۈنكى ئۇ ئايالمۇ تالاق قىلىنغانلىقى ئۈچۈن ئىددەت تۇتىدىغان بولغاچقا تۇرالغۇ ـ جاي بىلەن تەمىنلىنىشكە ھەقلىقتۇر. شۇڭا ئۇ يېنىشقىلى بولىدىغان تالاق قىلىنغان ئايالغا ئوخشاش خىراجەتتىن بەھرىمەن بولۇشى لازىم.

3 ـ ئۇ ئايالمۇ ئەرنىڭ ھەققى ئۈچۈن ئەرنىڭ ئۆيىدە توختىتىپ قويۇلىدۇ. شۇڭا نىكاھتىكى خوتۇنغا ئوخشاش خىراجەتكە ھەقلىقتۇر.

4 ـ تۇرالغۇ ـ جاي بىلەن تەمىنلەش پۇل ـ مالغا ئائىت ھەق بولغاچقا، اﷲ تائالا ئۇنى قۇرئان كەرىمدە ئوچۇق بايان قىلدى. شۇڭا بۇ ئايەت يېنىشقىلى بولمايدىغان تالاق قىلىنغان ئايالنى ۋە يېنىشقىلى بولىدىغان تالاق قىلىنغان ئايالنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. تۇرالغۇ ـ جاي بىلەن تەمىنلەش پۇل ـ مالغا ئائىت ھەق بولغان ئىكەن، بۇ خىراجەت بېرىشنىڭ ۋاجىپلىقىنى تەقەززا قىلىدۇ. چۈنكى تۇرالغۇ ـ جايمۇ خىراجەتنىڭ بىر قىسمىدۇر.

ئۈچىنچى قاراشتىكىلەرنىڭ دەلىللىرى

www.munber.org

1 ـ قەيسىنىڭ قىزى فاتىمەنىڭ ھەدىسىدە، ئېرى ئۇنى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ زامانىدا تالاق قىلىدۇ. ئۇ ئايالىغا ئازراق خىراجەت بېرىدۇ. بۇنى كۆرگەن فاتىمە: «الله نىڭ نامى بىلەن قەسەمكى، مەن بۇنى چوقۇم پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا مەلۇم قىلىمەن. ئەگەر ماڭا خىراجەت بېرىشىڭ توغرا بولسا، ماڭا تەۋە بولغان نەرسىنى ئالىمەن، ئەگەر مېنىڭ خىراجەت ئېلىش ھەققىم بولمىسا، ھېچ نەرسە ئالمايمەن» دەيدۇ.

فاتىمە سۆزىنى داۋام قىلىپ مۇنداق دەيدۇ: مەن بۇ ئەھۋالنى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا يەتكۈزدۇم، ئۇ: «سېنىڭ خىراجەت ئېلىش ۋە ئۆي بىلەن تەمىنلىنىش ھەققىڭىز يوق» دېدى. يەنە بىر رىۋايەتتە مۇنداق دېيىلگەن: «ئۆي ۋە خىراجەت بىلەن تەمىنلەش ئايالى بىلەن يېنىشالايدىغان ئادەمنىڭ ئۈستىگە ۋاجىپ بولىدۇ.»①

2 ـ خىراجەت بېرىش بولسا پەقەت ئايالى بىلەن جىنسىي مۇناسىۋەتتە بولۇش ئىمكانىنى ساقلاپ قېلىش ئۈچۈن ۋاجىپ بولىدۇ. چۈنكى سەركەشلىك قىلغۇچى ئايالغا خىراجەت بېرىلمەيدىغانلىقى بۇنى دەلىللەپ بېرىدۇ②.

بۇ دەلىللەرنى ئىنچىكىلەپ تەكشۈرۈشتە ئۆلىمالار ئۇزۇن توختالغان بولۇپ، شاخچە ھۆكۈملەر تولۇق بايان قىلىنغان كىتابلارغا مۇراجىئەت قىلىش لازىم.

بەشىنچى ھۆكۈم

بالىنى ئېمىتىش كىمگە ۋاجىپ بولىدۇ؟

مالىكى مەزھەبىدىكىلەر مۇنداق دەيدۇ: «ئەر ـ خوتۇنلۇق ھايات داۋام قىلىدىكەن، بالىنى ئېمىتىش خوتۇننىڭ ئۈستىگە يۈكلىنىدۇ. ئەگەر خوتۇن ئېسىلزادە ۋە مەرتىۋىلىك ئايال بولغانلىقى ئۈچۈن بالىنى ئېمىتىشنى خالىمىسا، بۇ چاغدا ھەق بېرىپ بالىنى ئېمىتىدىغان ئانا تېپىپ بېرىش ئەرنىڭ ئۈستىگە يۈكلىنىدۇ. ئەگەر ئەر خوتۇنىنى تالاق قىلسا، بالىنى ئېمىتىپ بېرىشكە ئۇنى مەجبۇرلىيالمايدۇ. پەقەت بالا باشقا ئايالنى ئەمگىلى ئۇنىمىسا، بۇ چاغدا ئاتا ئۇنى بالىنى ئېمىتىشكە مەجبۇرلايدۇ.»

ھەنەفى مەزھەبىدىكىلەر مۇنداق دەيدۇ: «قانداقلا بىر ئەھۋال ئاستىدا بالىنى ئېمىتىش ئانىغا ۋاجىپ بولمايدۇ.» ھەرقانداق ئەھۋال ئاستىدا بالىنى ئېمىتىش ئانىغا ۋاجىپ بولىدۇ، دېگەن قاراشمۇ بار③.

① ئىمام مۇسلىم، ئەبۇ داۋۇد، تىرمىزى، نەسائى، مالىك، دارۇقۇتنى ۋە باشقىلار رىۋايەت قىلغان.

② ئىمام قۇرتۇبىنىڭ «ئەلجامىئ لىئەھكامىل قۇرئان» ناملىق تەپسىرى، 18 ـ جىلد، 166 ـــ 168 ـ بەتكىچە. ئىمام ئىبنى جەۋزىنىڭ «زادۇل مەسىر فىي ئىلمىتتەپسىر» ناملىق تەپسىرى، 8 ـ جىلد، 296 ـ بەت. ئىمام جەسساسنىڭ «ئەھكامۇل قۇرئان» ناملىق تەپسىرى، 3 ـ جىلد، 459 ـــ 460 ـ بەتلەر. ئىمام ئەبۇ ھەيياننىڭ: «ئەلبەھرۇل مۇھىيت» ناملىق تەپسىرى، 8 ـ جىلد، 286 ـ بەت. ئىمام ئەلۇسىنىڭ «روھۇلمەئانى» ناملىق تەپسىرى، 28 ـ جىلد، 139 ـ بەت. ئىمام فەخرۇددىن رازىنىڭ «ئەتتەپسىر ئەلكەبىر» ناملىق تەپسىرى، 8 ـ جىلد، 228 ـ بەت. ئىمام ئەبۇ سەئۇدنىڭ «ئىرشادۇل ئەقلىسسەلىم ئىلا مەزايال قۇرئانىل كەرىم» ناملىق تەپسىرى، 8 ـ جىلد، 226 ـ بەت.

③ ئىمام قۇرتۇبىنىڭ «ئەلجامىئ لىئەھكامىل قۇرئان» ناملىق تەپسىرى، 18 ـ جىلد، 169 ـ بەت. «ئەلفىقھۇ ئەلەلمەزاھىب ئەلئەربەئە» ناملىق كىتابقا قاراڭ.

ئايەتلەر كۆرسىتىدىغان ئەھمىيەتلىك نۇقتىلار

1 ـ قېرىپ قالغانلىقى ئۈچۈن ھەيزدىن ئۈمىدىنى ئۈزگەن ئايال ۋە كىچىكلىكىدىن تېخى ھەيز كۆرمىگەن ئايال تالاق قىلىنسا، ئۇلارنىڭ ئىددىتى ئۈچ ئايدۇر.

2 ـ ھامىلدار ئايالنىڭ ئىددىتى تۇغۇش بىلەنلا تۈگەيدۇ.

3 ـ الله قا تەقۋادارلىق قىلىش مۆمىننىڭ دۇنيادىكى ئىشلىرىنى ئاسانلاشتۇرۇپ بېرىدۇ، گۇناھلىرىنى يوقىا چىقىرىدۇ، ئاخىرەتتە كاتتا ئەجىرگە ئېرىشتۈرىدۇ.

4 ـ ئىددەت تۇتىۋاتقان ئايال ئىددىتى تۈگىگىچە ئېرىنىڭ ئۆيىدە تۇرىدۇ.

5 ـ ئەر ئىددەت تۇتىۋاتقان ئايالنى ئۆيىدىن چىقىپ كېتىشكە مەجبۇرلاش ئۈچۈن خىراجەت ۋە تۇرالغۇ ـ جاي جەھەتلەردە قىستاپ قويماسلىقى كېرەك.

6 ـ ھامىلدار ئايالنىڭ خىراجىتىنى بېرىش، مۇددەت ئۇزۇراپ كەتكەن تەقدىردىمۇ، بوشانغانغا قەدەر داۋام قىلىدۇ.

7 ـ خوتۇن كىشى بالىسىنى ئېمىتىش ھەققىنى ئېرىدىن تولۇق ئېلىشقا ھەقلىقتۇر.

8 ـ خىراجەت بېرىش ئەرنىڭ باي ياكى كەمبەغەل بولغانلىقىغا قارىتا بولىدۇ.

9 ـ تەكلىپ الله نىڭ بەندىسىگە بەرگەن قۇدرىتى بىلەن مۇناسىۋەتلىكتۇر.

ئايەتلەرنىڭ ھېكمىتى

تۇرمۇش قۇرۇش ئىسلام جەمئىيىتىنى بەرپا قىلىشنىڭ ئاساسلىرىدىن بىرىدۇر. تالاق بولسا ئەر ـ خوتۇنلۇق ئالاقىسىنى بىر ـ بىرىدىن ئۈزۈپ تاشلايدىغان ئامىلدۇر. ئەر ـ خوتۇنلۇق مۇناسىۋەتنىڭ بىر مەزگىلدىن كېيىن ئاشكارا بولىدىغان سىرلىرى بار. شۇڭا الله تائالا ئىددەتنى خوتۇن كىشىنىڭ بىر مەزگىل كۈتۈپ تۇرىدىغان، ئەر تالاق قىلغان بۇ ئايالىغا خىراجەت بېرىدىغان ۋە ئۇنى ئۆيىدە ئولتۇرغۇزىدىغان مۇددەت قىلىپ بەلگىلىدى. شۇنداق قىلغاندا بۇ خوتۇن ئەرنىڭ كۆز ئالدىدا ساقلىنىدۇ، ئارىدا ئىشەنچ ۋە خاتىرجەملىك بولىدۇ. ئەگەر ئىددەت مۇددىتى ئىچىدە خوتۇننىڭ ھامىلدارلىقى ئوتتۇرىغا چىقسا، بالا ئەرنىڭ بولىدۇ. ئەگەر ئۇنىڭ ھامىلدار ئەمەسلىكى مەلۇم بولسا، ئەر ـ خوتۇن ئارىسىدا بىر ـ بىرىنى باغلاپ تۇرىدىغان ھېچقانداق ئالاقە قالمايدۇ. بۇ ۋاقىتتا ئەر خوتۇنىغا نىسبەتەن يات ئەرلەردەك بولۇپ قالىدۇ. ئايالمۇ ئەرگە نىسبەتەن باشقا ئاياللاردەك بولۇپ قالىدۇ، ئەردىن نەسەب، خىراجەت ۋە باشقا جەھەتلەردە ھېچقانداق نەرسە تەلەپ قىلالمايدۇ.

www.munber.org

ئىسلام دىنى ئىددەت تۇتىۋاتقان ئايالغا قىلچە زۇلۇم قىلمىدى. چۈنكى ئىسلام دىنى ئۇنىڭغا ئەرنىڭ مەنپەئەتى ئۈچۈن توختىتىلىپ قويۇلغان مۇددەت ئىچىدە خىراجەت بېرىشنى، ئۆي بىلەن تەمىنلەشنى پەرز قىلىپ بەلگىلىدى. ئەر خوتۇنى بىلەن بىللە تۇرغان مۇددەت ئىچىدە خوتۇنىنىڭ بەچچىدانىدا بالا بار ياكى يوقلۇقى ئايدىڭلاشسا، ئەر خوتۇنىدىن خاتىرجەم بولىدۇ.

ھامىلدار ئاياللارغا كەلسەك، الله تائالا ئۇلارنىڭ تالاقتىن كېيىنكى ئىددىتىنى، مەيلى ھامىلدارلىق مۇددىتى ئۇزۇن بولسۇن، ياكى قىسقا بولسۇن، بوشىنىش بىلەنلا تۈگەيدىغان قىلىپ بېكىتتى. چۈنكى بوشانغاندىن كېيىن بەچچىدانىدا بالىنىڭ يوقلۇقى تەكىتلىنىدۇ. شۇڭا كۈتۈپ تۇرۇشنىڭ ھاجىتى يوق.

الله تائالا ئەرلەرنى تالاق قىلغان ئاياللىرىنى ئۆزلىرى ئولتۇرۇۋاتقان ئۆيلەردە قۇدرىتىنىڭ يېتىشىچە ۋە باي ـ كەمبەغەللىكىگە يارىشا ئولتۇرغۇزۇشقا، ئۆزلىرى ئولتۇرۇۋاتقان ئۆيلەردىن ناچار ئۆيلەردە ئولتۇرۇشقا مەجبۇرلىماسلىققا بۇيرۇدى. شۇنداقلا، ئۇلارنى ئاياللىرىغا يېتەرلىك ئۆي بەرمەسلىك ياكى ئۆيلىرىدە تۇرغۇزغان جەرياندا يامان مۇئامىلە قىلىش ئارقىلىق زىيان سېلىشقا ئورۇنۇشتىن توستى.

ئىددەت تۇتىۋاتقان ھەرقانداق ئايالغا خىراجەت بېرىش ۋاجىپ بولغان بولسىمۇ، ھامىلدارلىق مۇددىتىنىڭ ئۇزۇراپ كېتىشى قالغان بىر قىسىم ۋاقىتتا خىراجەت بېرىشنى چەكلەپ قويىدۇ، دېگەن چۈشەنچە پەيدا بولۇپ قالماسلىقى، ياكى ھامىلدارلىق مۇددىتى قىسقا بولۇپ قالغاندا بەلگىلەنگەن مۇددەتتىن ئارتۇق خىراجەت بېرىپ قالماسلىقى ئۈچۈن ھامىلدار ئاياللارغا خىراجەت بېرىشمۇ ئالاھىدە تىلغا ئېلىندى. شۇڭا ھامىلدار ئايالغا تۇغقانغا قەدەر خىراجەت بېرىش ۋاجىپتۇر. بوشىنىش ھامىلدار ئايال ئۈچۈن ئىددەتنىڭ تۈگىگەن ۋاقتىدۇر. چۈنكى شەرىئەت ئۇنى ئەنە شۇنداق ئوچۇق بايان قىلىپ بېرىدۇ.

بالىنى ئېمىتىشكە كەلسەك، الله تائالا ئانىغا بالىنى بەدەلسىز ئېمىتىپ بېرىشنى ۋاجىپ قىلمىدى. ئەر ـ خوتۇن ئىككىسىگە تەۋە بۇ بالىنى ئانا ئېمىتىپ بەرگەن مۇددەت ئىچىدە بالىنى ئېمىتكەنلىكى ئۈچۈن ئاتىدىن ھەق ئېلىپ، ئۆزىنىڭ تۇرمۇشىنى قامداشقا ۋە بالىنىڭ سۈتىنى ئۈلگىيىتىشقا ئىشلىتىش ھەققى بار. مانا بۇ، ئىسلام شەرىئىتىنىڭ ئانىغا ئىنتايىن كۆڭۈل بۆلگەنلىكى ھېسابلىنىدۇ.

شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا يەنە الله تائالا ئاتا ـ ئانىنى بۇ بالىنىڭ ئىشىغا كەلگەندە بىر ـ بىرىنى ياخشى ئىشقا بۇيرۇشقا، ئۆزئارا مەسلىھەت بىلەن ئىش قىلىشقا بۇيرۇدى. ئۇلارنىڭ مەسلىھەت بىلەن ئىش قىلىشى بالىغا پايدىلىقتۇر. بالا ئۇ ئىككىسىنىڭ ئارىسىدىكى ئامانەتتۇر. شۇڭا ئۇ ئىككىسىنىڭ تۇرمۇشتىكى خاتالىقى بۇ بىگۇناھ سەبىي بالىغا زىيانلىق بولۇپ قالماسلىقى كېرەك.

قىينىچىلىقتىن كېيىن كەڭچىلىكنىڭ، تەسلىكتىن كېيىن ئاسانچىلىقنىڭ كېلىشى الله قا مۇناسىۋەتلىك ئىشتۇر. شۇڭا ئاتا ـ ئانا ئىككىسى پۈتۈن ئىشنى الله قا باغلىشى، الله

قا يۈزلىنىشى، پۈتۈن ئىشلىرىدا الله نىڭ كۆزىتىپ تۇرىدىغانلىقىنى بىلىپ تۇرۇشى كېرەك. الله بەرگۈچىدۇر، مەنئى قىلغۇچىدۇر، رىزىقنى تار قىلغۇچىدۇر، كەڭ قىلغۇچىدۇر.

ئەر ـ خوتۇن ئىككىسى قۇرئان كەرىمنىڭ مۇشۇ كۆرسەتمىلىرىگە ئاساسەن ئاجراشسا بولىدۇ. لېكىن ھەر ئىككىسىنىڭ كۆڭلىدە تېخى ئۆلمىگەن مېھرى ـ مۇھەببەتنىڭ قالدۇقلىرى قالىدۇ. كۆڭلەرنىڭ بىرىدە ئۇ مېھرى ـ مۇھەببەتنى غىدىقلاپ، ئىسلام دىنىنىڭ مۇسۇلمان جامائەتچىلىك ھاياتىغا ئۆزلەشتۈرۈشىنى، شۇ جامائەت ئىچىدە مىسك ـ ئەنبەر بولۇپ خۇشپۇراق چېچىشىنى مەقسەت قىلغان ئالىي ئەدەپ ـ ئەخلاقىغا قايتۇرۇپ كېلىدىغان سېھرى كۈچ پەيدا بولۇپ قېلىشى مۇمكىن.

www.munber.org